

УДК 364-322]:378.018.8:364.4-051(045)

**ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СКЛАДОВА  
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА  
(СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА РОБОТА)**

**Моторна Марія**, аспірантка спеціальності 231 Соціальна робота, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

**ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4915-0782>

**E-mail:** [mashamotorna@gmail.com](mailto:mashamotorna@gmail.com)

*Соціальна безпека держави, а саме соціальна безпека людей, є ключовим фактором її стабільності та подальшого розвитку. Проте обмежені ресурси, наявні державні структури та організації не завжди можуть повністю забезпечити та підтримати бажаний рівень соціальної безпеки у державі. Саме тому пошук та використання нових підходів до забезпечення соціальної безпеки, є важливим завданням державної політики.*

*У статті проаналізовано теоретичні аспекти розвитку волонтерського руху, становлення соціальної роботи, як окремої галузі наук, створення і реалізація ідеї розширення соціальної сфери, побудови громадянського суспільства, що передбачає орієнтацію на пріоритети духовності і моралі. Розкрито поняття волонтерства та залучення волонтерів, висвітлено стан волонтерства серед молоді на Вінниччині та загалом в Україні. Розкрито досвід підготовки молоді до волонтерської роботи у Вінницькому обласному центрі народної творчості. З метою пошуку ефективних шляхів залучення молоді до волонтерства, проаналізовано законодавчі документи, теоретичні та практичні матеріали.*

**Ключові слова:** волонтер, волонтерська діяльність, компетентність, компонент, культура, проект, самореалізація студентів

**VOLUNTEERING AS A COMPONENT OF THE TRAINING OF THE  
FUTURE SOCIAL WORKER (SOCIAL AND CULTURAL WORK)**

**Mariia Motorna**, postgraduate student of specialty 231 Social work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

**ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4915-0782>

**E-mail:** [mashamotorna@gmail.com](mailto:mashamotorna@gmail.com)

*The social security of the state, namely the social security of people, is a key factor in its stability and further development. However, limited resources, existing state structures and organizations cannot always fully ensure and support the desired level of social security in the state. That is why the search and use of new approaches to ensuring social security is an important task of state policy. Volunteering can be an important component of social security of the state in the conditions of today's challenges, and young people are the most active category in the process of volunteering.*

*The concept of volunteering and involvement of volunteers is revealed, the state of volunteering among young people in Vinnytsia region and in Ukraine in general is highlighted. The spontaneous growth of volunteering in the student community determines the recognition of volunteering as an effective tool for socialization and self-realization; Volunteer activity provides the most valuable practical experience, meeting new people and new interesting places. Participation in volunteer projects, exhibitions, seminars-workshops, cultural and artistic events helps to improve a wide variety of skills – professional, the ability to manage projects, be communicative and stress-resistant, solve tasks in a team, form emotional intelligence, competitiveness and leadership qualities of young people. In order to find effective ways of involving young people in volunteering, legislative documents, theoretical and practical materials were analyzed.*

*The article analyzes the theoretical aspects of the development of the volunteer movement, the formation of social work as a separate branch of science, the creation and implementation of the idea of expanding the social sphere, building a civil society which involves focusing on the priorities of spirituality and morality. The experience of training young people for volunteer work in the Vinnytsia Regional Center for Folk Art was revealed.*

**Keywords:** *volunteer, volunteer activity, competence, component, culture, project, self-realization of students.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.** Волонтерський рух надає молодим людям можливість вчитися та реалізувати себе через надання допомоги як окремії людині, так і суспільству в цілому. Зважаючи на складний стан політичної, культурної, економічної, соціальної сфер діяльності українського суспільства, реформування пенсійної системи, впровадження технологічного підходу в теорію і практику соціальної роботи тощо, багато вчених та практиків в Україні визнали волонтерство вагомим засобом самореалізації молоді, особливо в умовах теперішньої війни.

Наявні наукові доробки вітчизняних та зарубіжних учених дають змогу ознайомитись із основними концептуальними підходами до організації волонтерського руху в Україні, теоретичними аспектами цієї проблеми, а також практичним досвідом організації волонтерських шкіл, проведення тренінгів, реалізації волонтерських програм у різних регіонах України, конкретними формами роботи волонтерів, апробованими на практиці. При цьому великого значення набуває нагромаджений досвід у психології, педагогіці, соціальній педагогіці, соціальній роботі завдяки науковим працям В. Андрущенко [3], О. Безпалько [4], А. Браун, А. Боурн [7], А. Капської [9] та ін.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** На основі проведеного аналізу наукових джерел [5, 6, 8, 9] нам вдалося з'ясувати, що людина при включенні в групу добровольців зазвичай має власну мотивацію, цілі, потреби та чинники. Адже для успішної самореалізації у волонтерстві необхідно чітко усвідомлювати мотиви зайняття таким видом діяльності, власні уміння та навички тощо.

**Мета статті** полягає в теоретичному дослідженні волонтерства як складової системи підготовки майбутніх соціальних працівників до такого виду діяльності засобами соціально-культурної роботи, а також обґрунтування соціально-психологічної структури волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентської молоді в культурному середовищі.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** Однією з особливих ознак, притаманних волонтерському руху, що в більшості випадків стихійно набуває розвитку при різних установах, організаціях та об'єднаннях в Україні, є залучення до добровільної діяльності переважно молоді віком від 17 до 25 років до різних форм соціальної допомоги дітям, особам з інвалідністю, людям похилого віку, багатодітним сім'ям, учасникам бойових дій. Саме тому волонтерство виступає досить ефективним засобом вільного саморозвитку особистості в соціокультурному процесі завдяки діяльності та спілкуванню.

Аналіз волонтерської діяльності як складової підготовки майбутнього соціального працівника до такого виду діяльності, уможливив виокремити такі дві закономірності: завдяки власній соціальній діяльності молоді волонтери набувають сенсожиттєвих орієнтирів, опановуючи мистецтво життєтворчості особистості. Звернемо увагу на те, що сучасний світ відзначається наявністю цілої низки соціальних і психологічних проблем, спричинених економічною нестабільністю, зниженням якості життя індивідів, зростанням злочинності і насильства, особливо в умовах війни. Вказані проблеми мають негативний вплив на психологічне самопочуття людей, що вказує на об'єктивну необхідність у наданні їм соціальної допомоги, яка відповідає їхнім потребам. Одним із суб'єктів реалізації такої підтримки виступають саме волонтери, тобто особи, які надають соціальні послуги на безкорисливих засадах.

Детальне визначення сутності поняття «волонтер» надається в Законі України «Про волонтерську діяльність» (2022): волонтери – це фізичні особи, найактивніші представники різних груп населення, які на добровільних засадах здійснюють благодійну, неприбуткову і вмотивовану діяльність шляхом надання волонтерської допомоги, яка має корисний характер для суспільства та держави [13].

Зазначимо, що волонтери беруть участь в добродійних проєктах з власної ініціативи. Тому робота волонтера покликана бути ефективно-організованою і вестися на досить високому професійному та культурному рівні. Волонтерами може бути виконана будь-яка робота, що не вимагає виключних фахових компетентностей: добровольці можуть виступати в ролі фахівців інших спеціальностей, наприклад, вчитель, лікар, політик, дизайнер тощо. Неважливо, яка у волонтера фахова спеціальність, якщо в нього є бажання приносити справжню допомогу та відстоювати соціальну справедливість. Саме шляхом встановлення балансу між різними силами формуватимуться цінності, встановлюватимуться пріоритети та розподілятимуться ресурси.

З поняттям «волонтерство» тісно взаємодіє поняття «культура». В наукових джерелах з філософії, культурології, етнографії та антропології поняття «культура» є ключовим, але водночас змістовні уявлення про культуру досі є далекими від чіткості, визначеності та однозначності. В даному випадку не є винятком і соціальні науки. Отже, термін «культура» на сучасному етапі розуміється як сукупність цінностей (духовних і матеріальних) та як жива людська діяльність щодо їх створення, поширення та збереження. Водночас вона є сукупністю небіологічних (тобто набутих) і неприродних аспектів життя людей, що є основною рисою, яка відрізняє їх від тварин [4, с. 66].

Специфіка культури в якості однієї з соціальних підсистем полягає в тому, що на основі аналізу культурного життя суспільства можна виявити різні загальносоціологічні параметри, визначити підходи, розробити найважливіші засоби та обґрунтувати зміну парадигм соціального пізнання. Наразі в сучасному українському суспільстві створена і функціонує складна, високорозвинена система духовного виробництва, спроможна забезпечити продукування, поширення та споживання культурних цінностей, їх зберігання та передачу. Вона значною мірою впливає на виробничу, економічну, соціальну і політичну сферу людського життя, перебуваючи при цьому під їх впливом. Практична значимість системи духовного виробництва для сучасного суспільства має прояв у тому, що в усіх країнах сучасного світу держава керує культурними процесами за допомогою відповідного законодавства та шляхом використання фінансових, економічних, адміністративних та політичних засобів. У різних країнах існують закони, що регламентують діяльність системи освіти та науки, роботу засобів масової інформації, охорону культурної спадщини, охорону авторських прав у сфері науково-технічної та художньої творчості. Також законодавство регламентує право окремої людини та груп людей на задоволення їх культурних потреб. Щороку розвинені держави спрямовують значну частину коштів державного бюджету на фінансування освіти, науки, проєктно-конструкторських досліджень, підтримку державних установ культури (музеїв, театрів, архівів, бібліотек, сховищ, консерваторій, концертних залів), охорону та реставрацію пам'яток культури [12, с. 10].

Варто окремо підкреслити, що в результаті узагальнення понад 150 дефініцій культури американські антропологи А. Кребер і К. Клакхон виокремили три основні характеристики, на які звернула увагу переважна більшість дослідників:

1) культура – це те, що відрізняє людину від тварин, і те, що властиво лише людському суспільству;

2) культура – це те, що не передається біологічно, а досягається навчанням; культура не відзначається особливостями людини як виду, а створена власне нею; культура є протилежною природі;

3) культура передається за допомогою символічних форм (мови, творів мистецтва, виробів, інструментів тощо), пов'язаних з ідеями [11, с. 152].

Тож термін «культура» можна вживати узагальнено стосовно до культури загалом. Проте це слово також використовується задля позначення конкретного культурного організму, що має свою специфіку та індивідуальну структуру (у такому випадку маю тол на увазі українську, англійську, японську культуру тощо). Інколи цей термін використовується і в вужчому значенні з метою позначення вищого ступеня культури. Так, будь-який людський колектив має власну культуру, однак з точки зору зовнішніх спостерігачів він може потребувати додаткової аккультурації, тобто насадження (нав'язування) того, що вказані спостерігачі розуміють під культурою.

Виходячи із викладеного, можна узагальнити головні функції культури (тобто сукупність її ролей), які вона відіграє у функціонуванні та розвитку сучасного суспільства. Основними з-поміж них є:

1) людинотворча або гуманістична функція культури, яка полягає в розвитку творчого потенціалу людини в усіх формах її життєдіяльності;

2) гносеологічна або пізнавальна функція культури, яка полягає в тому, що культура є провідним засобом пізнання та самопізнання суспільства, соціальної спільноти, групи та окремої людини;

3) кумулятивна функція культури, яка спрямовується на накопичення та збереження соціального досвіду, отриманого культурою внаслідок взаємодії індивідів усередині культури та взаємодії з іншими культурами. Існування цієї функції дає можливість визначити культуру як особливий засіб передачі соціальної інформації;

4) інформаційна функція культури, яка полягає в трансляції соціального досвіду, забезпечуючи при цьому зв'язок часів;

5) комунікативна функція культури, яка пов'язана з передачею повідомлень у процесі спільної людської діяльності, що окремо передбачає трансляцію соціального досвіду (включаючи досвід між поколіннями); це функція соціального спілкування, яка допомагає забезпечувати адекватність взаєморозуміння між людьми;

6) нормативно-регулююча або управлінська функція культури, яка полягає в тому, що культура є вагомим інструментом соціального управління поведінкою людини в суспільстві. Оскільки саме за допомогою культури суспільство створює орієнтири для людських дій та систему контролю за цими діями;

7) ціннісно-орієнтаційна функція культури, яка задає відповідну систему координат чи своєрідну «карту життєвих цінностей», в яких існує і на які в процесі суспільної життєдіяльності орієнтується людина;

8) інтегруюча функція культури, яка забезпечує цілісність самої культури та усвідомлення цієї цілісності індивідами, що належать до неї. Вказана функція здійснюється шляхом створення системи знань, цінностей та норм, що є гарантом стабільності функціонування соціальних систем [15, с. 133].

Усі зазначені функції дають можливість вважати культуру механізмом ціннісно-нормативної інтеграції соціальних систем. Фактично системоутворюючі елементи культури водночас є проявами її численних форм і видів, що мають суттєвий вплив на розвиток сучасного суспільства. До провідних елементів культури в якості соціальної системи належать:

1) цінності, тобто визнані всім суспільством чи переважною більшістю його членів уявлення про те, до яких цілей повинна чи може прагнути людина, або до чого вона прагнути не може (до прикладу, десять християнських заповідей);

2) норми, тобто правила та стандарти поведінки, яких повинна дотримуватись людина у випадку, якщо вона розподіляє систему цінностей культури. Норми підтримуються певними санкціями, тобто покараннями за їх порушення чи нагородами за їх якісне виконання. Відповідно, санкції можуть бути негативними і позитивними;

3) звичаї, тобто усталені патерни поведінки, що обов'язкові на рівні культури загалом. Їх також можна охарактеризувати як культурні звички;

4) етикет, тобто сукупність правил поведінки по відношенню до інших людей, що охоплює особливі традиції, ритуали та норми, вироблені суспільством чи його частиною. Вони можуть мати релігійне, філософське або інше обґрунтування; як правило, етикет є характерним для вищих прошарків суспільства;

5) традиції, тобто сукупність елементів культурної спадщини, що передаються з покоління в покоління і є цінністю в межах цієї культури;

6) мова, тобто сукупність знаків та символів, які мають практичне використання членами суспільства в процесі здійснення комунікацій, а також в рамках вторинних моделюючих систем (в художній літературі, поезії, ритуальних текстах тощо). Мова є системою, що відбиває та підтримує картину світу, притаманну для цієї культури, а також забезпечує певний соціальний контроль, тому що норма загалом не здатна існувати, якщо вона не виражається мовою;

7) обряди, тобто сукупність колективних людських дій, які втілюють у собі певні уявлення та цінності конкретного суспільства, викликаючи в усіх носіїв цієї культури аналогічні почуття; як правило, такі почуття носять колективний характер;

8) ритуали, тобто сильно стилізовані й ретельно сплановані набори жестів та слів, що виконуються особами, підготовленими та вибраними для цього. Ритуали характеризуються особливим символічним значенням. Вони є доволі поширеними в релігійній, політичній (наприклад, підписання міжнародних угод) та побутовій сферах (ритуал шлюбу, посвята в студенти, отримання паспорта тощо) [15, с. 134].

Українське суспільство у вирішальні та переломні моменти нашої історії має прекрасну нагоду самоорганізовуватись. Наразі кожен українець робить усе можливе задля підтримки нашої країни та один одного. Працівники культури за короткий час зуміли переформатувати власну роботу у волонтерський напрямок для того, щоб підтримати державу та захисників.

З початку війни кожна установа на Вінниччині, кожен працівник долучились до загальної справи, плетуть маскувальні сітки та шиють розпізнавальні стрічки, під час чергувань і не лише проводять роз'яснювальну роботу, у співпраці зі старостами територіальних громад збирають гуманітарну допомогу, ведуть інформаційну війну, чоловіки клубних установ входять до складу добровольчих загонів. Найчастіше волонтерство розглядається як покликання людини та її бажання приносити користь суспільству. Але, з іншої точки зору, воно надає людині певні знання та навички, які можуть бути використані нею в професійній діяльності. Саме працівники Вінницького обласного центру народної творчості поєднують свої посадові обов'язки із наданням допомоги різним верствам населення шляхом здійснення наступних напрямків волонтерської діяльності:

- проведення фестивалів, конкурсів, оглядів, творчих звітів, організація виставок самодіяльного образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, фотомистецтва, інших культурно-мистецьких заходів з метою розвитку інтелектуального потенціалу нації та емоційно-чуттєвої сфери особистості;

- дослідження процесів культурного розвитку краю та проведення науково-дослідних експедицій;

- видавнича діяльність;

- проектування експозицій, пересувних та стаціонарних виставок;

- формування фондів, облік, збереження, вивчення та використання виставкових експонатів-творів народного мистецтва;

- надання методичної допомоги організаційно-методичним центрам районних будинків культури, консультативної допомоги центрам дозвілля, культурологічним установам різних видів і типів, розташованим на території області, співпраця з аналогічними центрами інших областей України й зарубіжних країн;

- аналіз, узагальнення досвіду роботи та статистичних звітів клубних закладів, парків культури та відпочинку, інших культурно-освітніх закладів культури.

На даний час сформована підбірка можливостей волонтерства у культурних ініціативах. Небайдужі до культурного розвитку України волонтери, зокрема методисти Вінницького ОЦНТ своїми знаннями та вільним часом роблять особистий внесок у діяльність різних суспільно корисних ініціатив. Водночас волонтерство передбачає саморозвиток та участь у яскравих подіях. Так, зокрема, 4 листопада 2022 року був проведений семінар на тему «Збереження народної культури та розвиток народної творчості на Вінниччині», призначений для викладачів кафедри мистецьких дисциплін дошкільної та початкової освіти факультету дошкільної та початкової освіти імені Валентини Волошиної Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Було започатковано проєкт «Ми – Україна», що передбачав цикл виступів народних аматорських творчих колективів Вінниччини з піснями патріотичного спрямування для всебічного та гармонійного розвитку особистості. Також було організовано зустріч з учасницею форуму жіночого лідерства «Жінки для фронту та Перемоги України», поетесою Ларисою Рукавець (м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область).

У 2002 році було відкрито персональну виставку народного малярства на козацьку тематику художника із славнозвісного козацького краю села Четвертинівки – Василя Слободяника. Тема вказаної виставки – «А ми тую козацьку славу збережемо». 16 вересня 2022 року у Світлиці ОЦНТ відбулася зустріч з 26-річним бійцем ЗСУ, учасником ООС Максимом Даценком з Полтавщини, який отримав важке поранення на війні. Для нього працівниками центру була проведена персональна екскурсія. Заходи, в яких працівники Вінницького ОЦНТ виступають як волонтери, чинять значний вплив на інтелектуальний потенціал нації, розвиток емоційно-чуттєвої сфери особистості, мають оздоровлювальний, лікувальний, коригувальний і рекреаційний вплив. Використання засобів мистецтва в якості продукту творчої діяльності особистості відбувається на основі тісних міждисциплінарних зв'язків педагогіки, соціальної педагогіки, соціальної роботи, психотерапії, менеджменту культури, психології та економіки.

В сучасних умовах життя, коли особистість зазнає емоційних, психологічних і соціальних проблем, культура сприяє її духовному оновленню. Адже сфера культури та сфера соціального захисту тісно взаємодіють між собою і мають давню історію.

Наголосимо на тому, що 31 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла важливі рішення для розвитку волонтерського руху в Україні та підтримки діяльності волонтерів в умовах війни. Народні депутати України проголосували за:

- прийняття за основу з доопрацюванням положень відповідно до ч. 1 ст. 116 Регламенту Верховної Ради України та зі скороченням строку підготовки до другого читання проєкту Закону про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності за реєстраційним № 7363;

- прийняття за основу зі скороченням строку підготовки до другого читання проєкту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії росії проти України за реєстраційним № 7364.

Волонтерський рух та неприбуткові організації прийняли на себе чимало викликів в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Нагальним постало питання створення додаткових гарантій і можливостей для волонтерів в умовах війни. Тож парламент об'єднався навколо вирішення актуальних потреб волонтерської діяльності в Україні. Умови повномасштабної війни в черговий раз продемонстрували неймовірну силу та масштаби волонтерського руху в Україні. Волонтери у співпраці з організаціями реалізують напрямки з надання волонтерської допомоги ЗСУ та постраждалим внаслідок широкомасштабної військової агресії росії проти України, збирають кошти й закуповують товари для потреб фронту та цивільних, координуючи роботу центрів допомоги для внутрішньо переміщених осіб, здійснюючи підготовку потенційних місць розміщення людей, надаючи психологічну допомогу для дітей та підлітків, здаючи кров на донорство,

організуючи допомогу людям похилого віку та здійснюючи автоволонтерство тощо. Вказані напрямки волонтерської діяльності є найпотужнішими в умовах війни.

Благодійний рух в Україні активно зростає та розвивається. Допомогти тим, хто цього потребує сьогодні, можна в один клік, відправивши таким чином посильну суму на рахунок відповідної організації. Проте не завжди такої допомоги достатньо, часто потрібні конкретні дії «на місцях»: доставка продуктів та одягу, допомога медикам, організація обідів для безпритульних, догляд за хворими тощо. Цю роботу виконують волонтери – люди, що добровільно та безкоштовно займаються громадсько-корисною діяльністю.

Під волонтерством розумітимемо діяльність, що здійснюється добровільно для суспільства або окремих соціальних груп, без розрахунку на винагороду. Французьке слово *volontaire* («волонтер») походить від латинського *voluntarius* («добровільний»). Регулярно та усвідомлено допомагаючи іншим, людина дарує їм свій час, вміння та ресурси. Натомість вона отримує щось значуще: знання, навички, досвід, коло соратників і нові знайомства. Незалежно від того, що спонукає людину стати волонтером, вона має змогу приносити користь іншим без шкоди для себе.

Допомоги та особливої турботи потребує безліч соціальних груп: люди з інвалідністю, тяжкохворі люди, діти-сироти, пенсіонери тощо. Підтримку їм добровільно готові надавати волонтери. Вони також можуть брати участь в організації спортивних змагань, музичних фестивалів та освітній діяльності. Волонтерські організації роблять значний внесок під час евакуації постраждалих з місць бойових дій і природних катаклізмів, беруть участь при будівництві соціально значущих об'єктів. Таким чином, волонтерська діяльність може спрямовуватись на:

- 1) підтримку людей, що опинились у складних життєвих обставинах – малозабезпечених, безпритульних, безробітних;
- 2) створення умов для розкриття творчого потенціалу людей з обмеженими можливостями (проведення виставок, концертів, майстер-класів);
- 3) пошук зниклих людей;
- 4) розвиток освіти та науки;
- 5) охорону навколишнього середовища: екологічні марші, боротьба із бракон'єрами, благоустрій заповідних територій;
- 6) реконструкцію історичних та культурних пам'яток;
- 7) організацію спортивних, культурних і релігійних заходів.

Часто багатьом людям може бути не зовсім зрозуміло, навіщо ставати волонтером і працювати безкоштовно, якщо можна займатися тією самою діяльністю за гроші. Нами було проаналізовано основні причини, через які люди стають волонтерами. Основні з них:

- 1) бажання творити добро;
- 2) можливість змінити щось у своєму житті та в житті інших людей;
- 3) можливість отримати неоціненний досвід, який може стати в нагоді у повсякденному житті;
- 4) робота в команді, спілкування з однодумцями, нові знайомства та постійні контакти з цікавими людьми;
- 5) прагнення знайти застосування своїм талантам, силам і здібностям;
- 6) можливість побачити країну, подорожуючи з волонтерськими загонами.

Найчастіше волонтерство вважається покликанням людини та її бажанням приносити користь суспільству. Водночас воно надає людині певні знання та навички, які можуть бути використані нею в професійній діяльності, зокрема, в культурній. Тому розглянемо функції культури, які є необхідними для соціальної роботи:

- функція емоційного регулювання життєдіяльності людини для клієнта соціальної роботи. Вона має прояв у виробленні та застосуванні різноманітних форм емоційного настрою і знімання психологічних напруг, що виникають у процесі розумової та фізичної праці, стресових станів і побутових відносин людей;

- адаптивна функція. Вона полягає в забезпеченні адаптації людини до зовнішнього середовища;
- інтеграційна функція. Вона має прояв в об'єднанні людей у соціальні групи, народи, держави; при цьому в членів однієї соціальної групи формується приналежність до неї;
- світоглядна функція. Вона полягає в тому, що синтезує систему чинників духовного світу – пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінних і вольових. Моральний та інтелектуальний зміст зазвичай виступає критерієм відповідної оцінки та можливостей для фахівця.
- ціннісно-орієнтаційна функція також є необхідною для соціальної роботи. Культура як система цінностей формує в людини певні ціннісні потреби та орієнтації. За рівнем і якостями знань, а також за моральними якостями оцінюють рівень її культури [11, с. 155].

В розвинених країнах світу волонтерство є повсякденною соціальною практикою. В науці існує чимало визначень поняття «волонтерство», проте більшість науковців, звертаючись до аналізу феномену волонтерства, визначають її як специфічну форму діяльності. Враховуючи наукову цінність наявних досліджень про волонтерство, слід констатувати те, що волонтерство посідає особливе місце в соціальній структурі кожного суспільства, адже воно розглядається як прояв активного відношення людини до світу задля здійснення позитивних суспільних перетворень і змін. Можна стверджувати, що попит на волонтерську працю в Україні зростає з кожним роком. У нашій країні з'явилося багато організацій, що займаються залученням і навчанням волонтерів або тих, що спеціалізуються лише на розвиткові волонтерства. Зазначимо, що діяльність є процесом, спрямованим на реалізацію цілі. Одиницями діяльності є ціль, мотиви, дії та операції. Ціль виступає образом бажаного результату, що визначає характер та способи дій людини. Ціль формується самою людиною і є феноменом випереджуючого відображення [4, с. 80].

Сформульована ціль реалізується в волонтерській діяльності, і складність такої діяльності головним чином залежить від того, наскільки ціль є віддаленою від об'єкта дій, а також від наявних засобів. Як правило, волонтерська діяльність реалізується в якості системи послідовних дій, кожна з яких покликана вирішити відповідне завдання у напрямку досягнення цілі, що є найвищим регулятором діяльності. Спосіб виконання дій є операцією, сукупність яких становить технічний бік волонтерства. Прагнення студентів до удосконалення своєї волонтерської діяльності та тренування певних дій під час волонтерської програми стають причиною формування автоматизованих дій, тобто навичок і звичок. Під звичкою ми будемо розуміти потребу в будь-якій дії, певну залежність особистості від цієї дії. На основі системи навичок формуються уміння. Система знань і система навичок розвивають готовність волонтера до самостійного вирішення поставлених завдань. Для навичок і звичок є характерною стереотипність, а вміння мають прояв у розв'язанні нових завдань та поєднують у собі творчий момент.

Аналізуючи волонтерську діяльність, варто звернутися до понять потреб та мотивів волонтерів. Під потребою будемо розуміти «внутрішній стан об'єктивної потреби людини в чомусь, залежність від конкретних умов існування» [6]. Мотивом, відповідно, вважається предмет потреби. Вслід з опредметнення потреби та виникнення мотиву різко змінюється поведінковий компонент волонтерів [15, с. 133]. Предмет потреби, тобто мотив, здатний спонукати до різних дій, а одна і та сама дія може спонукатися різними мотивами. Ми цілком згодні з тим, що мотив і ціль утворюють вектор діяльності, який визначає її напрямок та умови її виконання. Адже саме ціль визначає, якою буде дія, спричинена певним конкретним мотивом. Мотив належить до потреб, що спонукають до дії, а ціль – до об'єкта, на який спрямовується дія і який у процесі її виконання повинен бути перетвореним у продукт. Вектор «мотив – ціль» є найвищим регулятором дії та охоплених нею психічних процесів, визначає вибірковість сприйняття, особливості уваги та пам'яті, способи перетворення інформації в мисленні. На основі аналізу наявних



концепцій можна виокремити головні складові волонтерської діяльності: мотив, ціль, планування діяльності, обробка наявної інформації, створення оперативного образу і концептуальної моделі, прийняття рішення, дія, перевірка результатів та корекція дій [6].

Планування волонтерської діяльності забезпечує її організацію та зв'язок між діями. В плані мають відображення стратегія і тактика реалізації волонтерської діяльності у рамках програми на основі об'єктивних та суб'єктивних умов її виконання. Задля перетворення об'єкту волонтерської діяльності волонтер повинен не лише мати ціль і план, але й сприймати поточну інформацію про об'єкт і на основі цього приймати рішення щодо своєї діяльності у цілому та окремих її складових.

У волонтерській діяльності в рамках групи спільна ціль є чинником, який об'єднує волонтерів і пов'язаний із потребами групи. При цьому індивідуальні внутрішні мотиви поєднуються та частково інтегруються. Спільний план діяльності групи визначає функціональні взаємозв'язки між волонтерами. Волонтерську діяльність розглядатимемо як таку, що об'єднує певні види діяльності. Вони інтегруються в єдине ціле на основі цілей і завдань волонтерської діяльності. Провідним видом волонтерської діяльності є соціальна. В ній студент-волонтер виступає в якості представника своєї країни та університету, виявляючи такі риси, як справедливість, чесність, гуманність, патріотизм і принциповість.

Комунікативний аспект волонтерської діяльності полягає в налагодженні ефективного спілкування з іншими волонтерами та представниками соціокультурного середовища. У цьому волонтерам допомагають знання, отримані під час навчального процесу в університеті, та орієнтаційні заняття перед початком волонтерської програми. Волонтер повинен навчитися керувати своєю емоційно-вольовою сферою і психічним станом. Волонтери стають активними в спілкуванні та відчувають потребу в ньому, розвивають вміння слухати інших та відстоювати власну думку. Також волонтери набувають емоційної стійкості [4, с. 92].

Окремою особливістю міжнародних волонтерських програм є розвиток іншомовної комунікативної компетенції волонтерів. Пізнавальна діяльність під час освітніх днів здатна забезпечити волонтерам розвиток таких особистісних якостей, як спостережливість, уважність, засвоєння матеріалу щодо основних положень волонтерських програм, особливостей соціокультурного середовища, в якому відбувається програма тощо. Такий вид волонтерської діяльності відзначається саморозвитком, нагромадженням теоретико-практичного досвіду та формуванням нових особистісних якостей. Міжнародні волонтерські програми пропонують унікальні можливості людям, розділеним географічно, зустрітися, працювати разом та пізнавати один одного, здобути цінні життєві навички, вивчити інші культури, а також змінити власні погляди на життя.

Звернемо увагу на те, що вся інформація, отримана волонтерами у закладі вищої світи внаслідок пізнавальної та комунікативної діяльності, частково перетворюється в організаційну діяльність. Адже волонтер повинен навчитись виступати організатором перебігу програми та приймати певні рішення стосовно організації волонтерської діяльності інших членів групи. Вказана робота вимагає від студентів-волонтерів пунктуальності, акуратності, самоорганізованості, а також хороших навичок роботи з найновішими інформаційно-комп'ютерними технологіями. Також волонтер повинен оволодіти навичками невимушеної поведінки в новому колективі. Тому у процесі навчальної діяльності слід розвивати в здобувачів вищої освіти такі вагомні складові, як планування роботи групи, ініціативність, орієнтування в складних ситуаціях, уміння самостійно приймати рішення тощо [15, с. 134].

На наступному рівні перебуває конструктивна діяльність волонтерів, тобто розвиток навичок та вмінь із нагромадження, обробки інформації та прийняття рішення. Вагоме значення має загальний інтелект студентів, у них повинні бути добре

розвиненими пам'ять, уява, мислення, сприйняття тощо, які використовуватимуть для обробки інформації.

На ефективність провідних видів волонтерської діяльності впливає ціла низка об'єктивних і суб'єктивних чинників. Ми цілком згодні з тим, що до суб'єктивних чинників належать показники мотиваційно-ціннісної, емоційно-вольової, комунікативної та поведінкової сфер. Психологічна готовність студентів до волонтерської діяльності головним чином залежить від особистісної форми реагування на ситуації в соціокультурному середовищі, в рамках якого відбувається програма. Від цього залежить зміна поведінкової активності волонтерів у програмі та їх максимальне наближення до високого рівня самореалізації [12, с. 11].

Об'єктивними чинниками, які мають вплив на ефективність волонтерської діяльності, є організація перебігу волонтерської діяльності, специфіка соціокультурного середовища, в якому відбувається волонтерська діяльність, а також організація процесу й принципів неформальної освіти. В результаті поєднання об'єктивних і суб'єктивних чинників у волонтерів розвивається та видозмінюється система потреб і цінностей, підвищується рівень відповідальності за власні дії, самооцінка, комунікативні та організаторські здібності, інтенсифікується громадська активність та їх участь у суспільно-громадському житті.

Наголосимо на тому, що молоде покоління відзначається нестійкістю своїх поглядів. Адже молодь – це соціальна категорія, що перебуває на стадії формування власного світогляду, тому вкрай важливо диференційовано підходити до формування ефективності волонтерської діяльності, що сприяє самореалізації студентів. Саме тому необхідно систематично активізувати рефлексію в студентів наступних якостей: громадська активність, відповідальність, самостійність, віра у власні сили, спроможність свідомо вирішувати власні проблеми і бути творцем власного життя. Цього можна досягти шляхом систематичного впливу на мисленнєву діяльність студентів головними суб'єктами соціокультурного середовища, що допомагатиме студентам-волонтерам свідомо розв'язувати завдання та спонукатиме їх до самопізнання, самооцінки, самоосвіти та самовиховання.

### **Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.**

Нами було теоретично визначено психологічну структуру волонтерської діяльності в сфері надання культурних послуг, компоненти і чинники ефективності волонтерської діяльності, а також відзначено, що особливістю самореалізації молоді є участь у культурно-мистецьких заходах, симпозіумах, семінарах-практикумах, видавничій діяльності, виставках тощо. У процесі волонтерської діяльності змінюється ставлення студентів до себе та навколишнього світу, маж прояв необхідність засвоєння нових знань, вмінь та навичок, змінюються самооцінка, мотиви та потреби.

Теоретичне дослідження питання розвитку волонтерського руху в Україні, його психологічної структури та аналіз законодавчого регулювання дає змогу стверджувати, що волонтерський рух повинен базуватися на ґрунтовній теоретичній базі, яка досі не створена. Створення її може бути забезпечене цілою низкою наукових досліджень, які виявили б пріоритетні напрямки, особливості формування моделі волонтерства в соціально-політичних, економічних і культурних умовах української держави. Саме науковий підхід до вивчення можливостей розвитку волонтерства в сфері культури зможе створити той професійний рівень, що впливатиме на формування позитивного волонтерського руху в майбутньому.

Проведене дослідження не дає вичерпного аналізу аспектів проблеми самореалізації молоді в організаціях, які займаються культурою. Передбачається продовження науково-дослідної роботи та аналізу психологічних компонентів і сфер самореалізації студентської молоді шляхом її подальшого морально-патріотичного виховання, проведення різноманітних заходів, а також теоретичну розробку та практичну

апробацію відповідних програм і моделей розвитку компонентів мотиваційно-ціннісної, емоційно-вольової, комунікативної та поведінкової сфер студентської молоді.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Стратегія для освіти. За матеріалами звіту відділу філософії та прогнозування розвитку освіти Інституту вищої освіти АПН України. *Вища освіта України*. 2006. № 3. С. 5–9.
4. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навч. посіб. для студ.вищ. навч. закладів. К. : Центр навч. літератури, 2005. 172 с.
5. Бондаренко З. До питання про менеджмент та супервізію волонтерської роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2015. № 2. 43–53.
6. Бондаренко А. та ін. Онлайн-тренінг «Залучення та координація волонтерів». URL: [https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic\\_governance/involving-and-coordinating-volunteers.html](https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/involving-and-coordinating-volunteers.html) (дата звернення: 02.02.2023 року).
7. Браун А., Боурн А. Супервізор у соціальній роботі. К. : Пульсари, 2003. 240 с.
8. Вайнілович Н. Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект. *Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2015. № 2. С. 407–410.
9. Вайнола Р.Х., Капська А.Й., Комарова, Н.М. та ін. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Gold Web Solutions. URL: <https://goldwebsolutions.com/uk/blog/konversiya-u-sferi-internet-marketingu> (дата звернення: 20.01.2023 року).
10. Внутрішньоорганізаційні документи БО «Українська освітня платформа» програма «Будуємо Україну Разом». стратегія програми 2021.
11. Голубенко Т. Волонтерство як Рекрутингова інструмент соціального виховання студентської молоді в умовах вищого навчального закладу. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. № 11. С. 151–157.
12. Жуков В. Соціальна політика: світові тенденції та моделі, застосування в Україні. Соціальна політика та менеджмент у соціальній роботі К. : Науковий світ, 2001. С. 8–23.
13. Закон України «Про волонтерську діяльність» (2022) зі змінами та доповненнями.
14. Закон України «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» (2015) зі змінами та доповненнями.
15. Кордонець Н. Волонтерство та його зв'язок із соціалізацією особистості. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень*. 2019. № 11. С. 132–134.

### REFERENCES

1. Andrushhenko V. (2006). *Strategiya dlya osvity. Za materialamy` zvituu` viddilu filosofiyi ta prognozuvannya rozvy`tku osvity` Insty`tutu vy`shhoyi osvity` APN Ukrayiny`. Vy`shha osvita Ukrayiny`. Vol. 3. [in Ukrainian]*.
2. Bezpal`ko O.V. (2005). *Social`na robota v gromadi: Navch. posib. dlya stud.vy`shh. navch. zakladiv. K. : Centr navch. literatury`. [in Ukrainian]*.
3. Bondarenko Z. (2015). *Do py`tannya pro menedzhment ta superviziyu volonters`koyi roboty`. Social`na pedagogika: teoriya ta prakty`ka. Vol. 2. [in Ukrainian]*.
4. Bondarenko A. ta in. *Onlajn-trening «Zaluchennya ta koordynaciya volonteriv»*. URL: [https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic\\_governance/involving-and-coordinating-volunteers.html](https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/involving-and-coordinating-volunteers.html) [in Ukrainian].
5. Braun A., Bourn A. (2003). *Supervizor u social`nij roboti. K. : Pul`sary`. [in Ukrainian]*.
6. Vajnilovy`ch N. (2015). *Volonters`ky`j rux u suchasnomu ukrayins`komu suspil`stvi: moty`vacijny`j aspekt. Metodologiya, teoriya i prakty`ka sociologichnogo analizu suchasnogo suspil`stva. Vol. 2. [in Ukrainian]*.
7. Vajnola R.X., Kaps`ka A.J., Komarova, N.M. ta in. *Volonters`ky`j rux v Ukrayini: tendencyi rozvy`tku. Gold Web Solutions. URL:https://goldwebsolutions.com/uk/blog/konversiya-u-sferi-internet-marketingu/.* [in Ukrainian].
8. *Vnutrishn`oorganizacijni dokumenty` BO «Ukrayins`ka osvityna platforma» programa «Buduyemo Ukrayinu Razom». Rekruty`ngova strategiya programy` 2021. [in Ukrainian]*.



9. Golubenko T. (2018). Volonterstvo yak instrument social`nogo vy`xovannya students`koyi molodi v umovax vy`shhogo navchal`nogo zakladu. *Social`na robota. Social`na pedagogika*. Vol. 11. [in Ukrainian].
10. Zhukov V. (2001). *Social`na polity`ka: svitovi tendencyi ta modeli, zastosuvannya v Ukrayini. Social`na polity`ka ta menedzhment u social`nij roboti*. K. : Naukovy`j svit. [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrayiny` «Pro volonters`ku diyal`nist`» (2022) zi zminamy` ta dopovnennyamy`. [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Poryadku nadannya volonters`koyi dopomogy` za okremy`my` napryamamy` volonters`koyi diyal`nosti» (2015) zi zminamy` ta dopovnennyamy`. [in Ukrainian].
13. Kordonecz` N. (2019). Volonterstvo ta jogo zv'yazok iz socializaciyeyu osoby`stosti. *Aktual`ni problemy` suchasnoyi nauky` ta naukovy`x doslidzhen`*. Vol. 11. [in Ukrainian].